
PRIORYTETY I WYZWANIA BADAWCZE NA MAZOWSZU W OBSZARZE „PRZESTRZEŃ”

Kazimierz Kuciński

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony jest konceptualizacji badań w ramach projektu badawczego *Trendy rozwojowe Mazowsza*. Omówiono w nim główne cele projektu. Przedstawiono znaczenie programu z punktu widzenia formułowania polityki rozwoju Mazowsza. Zarysowano w nim także główne uwarunkowania i cele rozwoju regionu. W artykule omówiono zakres znaczeniowy terminu „przestrzeń”, wskazując na związki i relacje z innymi dziedzinami, jak gospodarka i społeczeństwo, które to dziedziny będą także przedmiotem studiów w ramach programu. Omówiono również skrótowo, w kontekście konceptualizacji planowanych badań, problem relacji między regionem Mazowsza a Warszawą oraz pozycję Mazowsza w strukturze regionalnej kraju. Przedstawiono hipotezy badawcze oraz opisano w dyskusyjnej formule sugerowane główne obszary badań. W artykule krytycznie odniesiono się do wstępnych założeń programu. Zakwestionowano m.in. poprawność traktowania środowiska przyrodniczego jako bariery rozwojowej. Wskazano na konieczność uwzględniania w badaniach wymiaru przestrzennego rozwoju, także kontekstu społecznego i gospodarczego. Przedstawiono sugestie metodologiczne dotyczące m.in. badania konkurencyjności Mazowsza.

Wstęp

Słowem kluczowym tych warsztatów jest „przestrzeń”. Pod tym pojęciem należy rozumieć obszar Mazowsza i organizację gospodarki oraz życia społecznego w tym regionie, a konkretnie: rozmieszczenie czynników produkcji (wzrostu), produkcji, dystrybucji, wymiany i konsumpcji na interesującym nas terenie. Przedmiotem naszego zainteresowania są zatem:

- przyrodnicze warunki rozwoju gospodarki oraz życia społecznego, ich wykorzystywanie i zagrożenia z tym związane,
- infrastruktura techniczna i społeczna czy – jak kto woli – bazowa, biznesowa i informacyjna,
- system osadniczy,
- struktura przestrzenna gospodarki, a więc przestrzenne zróżnicowanie przedsiębiorczości i jej uwarunkowań, lokalizacja podmiotów gospodarczych, tworzenie się ośrodków koncentracji działalności gospodarczej oraz powiązania i przepływy zachodzące między nimi.

Oznacza to, że prowadząc badania w obszarze problemowym „przestrzeń”, musimy zachować ich kompatybilność ze studiami podejmowanymi w obszarze „społeczeństwo” i „gospodarka”, dbając zarazem o zapewnienie stosownego i niezbędnego sprawnego przepływu informacji między poszczególnymi grupami badawczymi oraz koordynację ich prac anali-

tycznych i studialnych. Nie należy jednak tego przepływu i tej koordynacji traktować jako przejawu interdyscyplinarnego charakteru realizowanych badań. W programie badawczym *Trendy rozwojowe Mazowsza* istnieje niewątpliwie potrzeba podejmowania tego typu badań, ale znaczy to, że należałoby także zaplanować, tam gdzie jest to merytorycznie uzasadnione, badania podejmowane przez reprezentantów różnych dyscyplin nauki i zespoły badawcze, złożone z osób reprezentujących rozmaite specjalizacje naukowe.

Podjmując i prowadząc te badania, trzeba stale mieć na uwadze to, po co zostały one zainicjowane i komu mają służyć, a przede wszystkim, jak się mają do dokumentu opisującego strategię rozwoju Mazowsza. Sądzę, że badania te są swego rodzaju studium wykonalności i wykonywania tej strategii. Chodzi o to, by odpowiedzieć na pytanie, czy ta strategia jest realizowana i jak się to odbywa, a przede wszystkim ustalić, czy w ogóle może być zrealizowana w zmieniających się realiach ekonomicznych, społecznych, politycznych i technicznych, a jeśli nie – to jak należałoby ją skorygować.

Po drugie, badanie to ma osadzić tę strategię i jej realizację w nieco innym, nowym i szerszym kontekście. Ma pokazać, że rozwój Mazowsza jest procesem kształtowania jego przyszłego oblicza i jego pozycji w Polsce, w Europie i na świecie. Wykracza zatem poza ujęcie autarkiczne, traktując Mazowsze jako otwarty region funkcjonujący w systemie regionalnym polskiej narodowej przestrzeni ekonomicznej, ale zarazem w jednolitej europejskiej przestrzeni ekonomicznej oraz w systemie globalnym, przy czym Europy nie należy tu utożsamiać jedynie z Unią Europejską, lecz traktować jako kontynent, w jego wymiarze przyrodniczym (fizyczno-geograficznym), politycznym, ekonomicznym i funkcjonalnym.

Badanie to powinno zarazem być elementem procesu budowania regionalnej tożsamości i skupiania wokół idei realizacji strategii rozwoju Mazowsza jej wszystkich interesariuszy, a więc władze administracyjne i samorządowe, podmioty gospodarcze, instytucje oraz organizacje pożytku społecznego i lokalne społeczności. Jego celem jest pokazanie władzy publicznej na szczeblu wojewódzkim, powiatowym i gminnym, jak można i należy kształtować organizację przestrzenną gospodarki, aby zachowywała ład przestrzenny oraz stawała się przesłanką rozwoju, a nie była jego barierą i aby służyła zwiększaniu konkurencyjności regionu i jego modernizacji, zaś nie była przejawem jego stagnacji i zacofania.

Kluczowe problemy

W sensie organizacji przestrzennej gospodarki w regionie, Mazowsze ma 3 podstawowe problemy rozwojowe, które powinny być podjęte i jednoznacznie rozstrzygnięte w projektowanym programie badawczym.

Pierwszy problem to kwestia tego, czy można w ogóle mówić o województwie mazowieckim, używając na jego określenie synonimu Mazowsze. Wymaga to ustalenia, czym jest Mazowsze w sensie historycznym i przyrodniczym, a czym jest województwo mazowieckie i czy jest ono regionem ekonomicznym w pełnym tego słowa znaczeniu, czy tylko arbitralnie wyznaczoną jednostką podziału administracyjnego kraju na poziomie NUTS-2 oraz jakie są tego konsekwencje dla rozwoju tej jednostki przestrzennej? Kwestia ta dotyczy zresztą nie

tylko tego poziomu, ale także szczebla podregionalnego i lokalnego oraz jego uwarunkowań, wynikających ze specyfiki warunków przyrodniczych i dziedzictwa historycznego.

Drugi problem to relacja między Mazowszem a Warszawą, co wymaga określenia zasięgu oddziaływania regionalnego Warszawy i odpowiedzi na pytanie, na ile jest ona stolicą Mazowsza, a na ile kraju i co z tego wynika dla tego pierwszego. Wymaga to także rozważenia kwestii, czy Warszawa ma być traktowana jako składowa Mazowsza, czy nie, czy będąc formalnie zaliczaną do Mazowsza, służy jego rozwojowi, czy raczej go utrudnia? Ciekawa byłaby zresztą w tym kontekście symulacja pokazująca, co by się stało, gdyby Warszawę wyłączyć z Mazowsza i potraktować ją jako niezależny i wyizolowany dystrykt stołeczny, a Mazowsze rozpatrywać jako sieciową strukturę złożoną z podregionów płockiego, ciechanowskiego, siedleckiego, ostrołęckiego i radomskiego. Przy okazji warto się zastanowić nad nieformalną (niesformalizowaną) strukturą regionalną Mazowsza i jej relacją do struktury sformalizowanej. Nie chodzi tu bynajmniej o to, aby dokonywać korekt podziału terytorialnego bądź je sugerować, ale o to, aby wiedzieć, jaka jest rzeczywista organizacja przestrzena interesującego nas regionu i by móc ją wykorzystać w zarządzaniu nim.

Trzeci problem dotyczy pozycji Mazowsza w strukturze regionalnej Polski i roli, jaką ten region odgrywa w rozwoju kraju oraz stopnia, w jakim inne regiony przyczyniają się do rozwoju Mazowsza, stymulując go lub destymulując. Wymaga to odpowiedzi na pytanie, czy Mazowsze jest regionem otwartym i jaki jest stopień jego domknięcia, jak również określenia makroprzestrzennych (krajowych) funkcji Mazowsza, wielkości i charakteru przepływów międzyregionalnych oraz podjęcia kwestii obszarów przygranicznych, co sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy istnieją przesłanki istnienia tzw. poloregionów, czyli takich jakby wewnętrznych euroregionów, na granicach z ościennymi województwami i ich formalizacji?

Te 3 problemy dają asumpt do sformułowania następujących hipotez badawczych:

1. Mazowsze nie jest tożsame z województwem mazowieckim.
2. Traktowanie aglomeracji warszawskiej, jako integralnej części Mazowsza, jest czynnikiem wypaczającym ocenę jego rozwoju i utrudniającym w istocie ten rozwój.
3. Mazowsze (bez Warszawy) odgrywa znikomą rolę w rozwoju kraju i Europy.
4. Granice Mazowsza mają w wielu miejscach charakter strefowy, co uzasadnia tworzenie na poziomie lokalnym sformalizowanych, transregionalnych pogranicznych jednostek przestrzennych.
5. Na Mazowszu występują niesformalizowane jednostki przestrzenne o charakterze podregionalnym i lokalnym, odbiegające w swym kształcie od oficjalnie obowiązującego podziału terytorialnego tego regionu.
6. Mazowsze jest regionem otwartym, ale stopień jego otwartości jest zbyt mały jak na potrzeby, nowoczesnej, a zarazem wymagającej stałej modernizacji gospodarki, wykorzystującej wiedzę informację jako podstawowe czynniki wzrostu.

Sugerowane obszary badań

Przygotowując konceptualizację programu badawczego, który staramy się uszczegółowić, uznano, że „przestrzeń” stanowi jego trzecią część i powinno obejmować:

- diagnozę środowiskowych barier rozwoju,
- diagnozę potencjału środowiskowego Mazowsza,
- ekonomiczną diagnozę rzeczywistego potencjału turystycznego,
- diagnozę oddziaływania ośrodków subregionalnych,
- diagnozę dojazdów do pracy,
- diagnozę nasycenia infrastrukturalnego.

Otóż, po pierwsze, żywię obawę, że potraktowanie obszaru badawczego „przestrzeń” jako trzeciej części projektu *Trendy rozwojowe Mazowsza* nie jest tylko przypadkowe i że niestety odzwierciedla pewien charakterystyczny stan świadomości. Sprowadza się on do przekonania, że organizacja przestrzenna społeczeństwa i gospodarki jest kwestią drugorzędą, jeśli nie trzeciorzędą, coś tam wprawdzie znaczy, wypada o niej coś powiedzieć, ale nie należy się nią specjalnie przejmować, bo przecież wszystko się jakoś samo w przestrzeni ułoży ku zadowoleniu wszystkich zainteresowanych. Otóż śmiem twierdzić, że wcale tak nie jest, bo przy rozważaniu perspektyw rozwojowych w odniesieniu do regionów, kwestia ładu przestrzennego, struktury regionalnej i usytuowania danego regionu w jego przestrzennych układach odniesienia jest kluczowa, a rola jej wzrasta wraz z komplikowaniem się procesów gospodarczych i coraz większym znaczeniem wymogu ich jednoczesnego rozpatrywania w różnych skalach geograficznych, czyli ich przestrzennego skalowania. Współcześnie i w dającej się przewidzieć przyszłości organizacja przestrzenna życia społecznego i gospodarczego nie może być traktowana jedynie jako swego rodzaju rama procesów społecznych i ekonomicznych, a uwarunkowania przestrzenne nie są jedynie zespołem ich warunków brzegowych. Rozmieszczenie gospodarki i jej uwarunkowań oraz charakter struktur przestrzennych gospodarki stają się istotnym czynnikiem rozwojowym, ponieważ przestrzeń nabrała cech dobra rzadkiego. Oznacza to, że przy organizacji projektu badawczego, dotyczącego regionalnych tendencji rozwojowych, a zwłaszcza przy koordynacji jego realizacji i w zarządzaniu nim, za punkt wyjścia powinno się przyjmować obszar badawczy „przestrzeń”, a dwa pozostałe powinny z niego wynikać i być mu podporządkowane, bo nie chodzi nam o rozwój społeczny i rozwój gospodarczy Mazowsza, ale o rozwój Mazowsza jako zintegrowanego regionu oraz rolę procesów społecznych i ekonomicznych w tym rozwoju.

Jednocześnie, mówiąc o tym rozwoju, nie możemy zapominać, że projekt badawczy *Trendy rozwojowe Mazowsza* jest finansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Oznacza to, że projektując i prowadząc badania, powinniśmy odnosić nasze inicjatywy badawcze do kwestii rozwoju i wykorzystywania kapitału ludzkiego, intelektualnego i społecznego na Mazowszu. Nasze badanie powinno być realizowane pod kątem tego czynnika wzrostu, a podejmowane kwestie powinny być rozpatrywane poprzez jego pryzmat. Nie wolno nam także zapominać, że skoro badania te finansuje Unia Europejska, to nie czyni tego z myślą o Mazowszu czy Polsce, lecz z myślą

o jednolitej europejskiej przestrzeni gospodarczej i jej spójności, a zatem powinna nas także ograniczać i determinować w naszych działaniach opcja europejska i europejska perspektywa. Nie chodzi w tym projekcie jedynie o rozwój Mazowsza, lecz o jego rozwój w Europie, dla Europy i dzięki Europie.

Mam wątpliwość co do zasadności ukierunkowania myślenia badaczy na przyrodnicze bariery rozwoju gospodarczego Mazowsza. Uważam, że należy raczej mówić o przyrodniczych warunkach jego rozwoju, dostrzegając zarówno przesłanki, jak i bariery wynikające z zasobów środowiska przyrodniczego oraz stopnia ich zdegradowania. Oznacza to konieczność odpowiedzi na pytanie, czy ekologiczne przesłanki rozwojowe są na Mazowszu prawidłowo wykorzystywane, a także pokazania, jak powinny być i mogłyby być wykorzystane, nie zapominając oczywiście o wymogach wynikających z idei zrównoważonego rozwoju gospodarki i społeczeństwa na poziomie regionalnym. Dopiero w tym kontekście może się pojawić kwestia barier, obszarów zagrożenia ekologicznego i sposobów przeciwdziałania mu. Przyrodniczy potencjał środowiskowy należy zatem rozumieć jako kapitał naturalny i badać go w ramach jednego zadania badawczego, nazwanego *Kapitał naturalny Mazowsza i jego wykorzystanie*.

W tym kontekście uważam, że trochę sztuczne jest wyodrębnienie, jako zadania badawczego, *Ekonomicznej diagnozy rzeczywistego potencjału turystycznego Mazowsza*. Nie rozumiem, dlaczego turystykę chce się traktować jako rodzaj działalności gospodarczej, rozpatrywanej w obszarze badawczym „przestrzeń”, a nie „gospodarka”. Analiza przyrodniczych walorów turystycznych i ocena ekologicznych implikacji uprawiania turystyki na Mazowszu mieści się przecież w ramach wyżej proponowanego przeze mnie zadania badawczego *Kapitał naturalny*. Natomiast, odnosząc się do antropogenicznych walorów turystycznych, uważam, że rzecz należałoby potraktować szerszej i podjąć badania nad *Kapitałem fizycznym jako czynnikiem rozwoju Mazowsza*, analizując wszystkie przesłanki i bariery rozwojowe, wynikające z istniejącej substancji budowlanej, zasobów obiektów kultury materialnej i majątku trwałego, poza tym mającym charakter infrastrukturalny.

Zagospodarowanie infrastrukturalne, a właściwie ocena luk infrastrukturalnych **Mazowsza** i stopnia jego infrastrukturalnej kompatybilności z systemem infrastruktury krajowej i europejskiej powinny być przedmiotem odrębnego studium pokazującego, co jest, czego nie ma i co być powinno. Na szczególną uwagę zasługuje przy tym infrastruktura biznesowa i informacyjna, ponieważ one mają dziś znaczenie kluczowe, oczywiście pod warunkiem, że zostały zaspokojone podstawowe potrzeby w zakresie elementarnej (bazowej) infrastruktury społecznej i technicznej. Chodzi zwłaszcza o tę infrastrukturę, która pozwoli uczynić z Mazowsza region innowacyjny, kreujący innowacje i potrafiący je efektywnie absorbować i kreatywnie wdrażać.

Jako odrębne zadanie badawcze należałoby potraktować analizę *Systemu osadniczego Mazowsza*, zwracając szczególną uwagę na funkcje jednostek osadniczych, ich bazę ekonomiczną, zasięg oddziaływania oraz charakter wzajemnych powiązań. I nie można tego ograniczać jedynie do diagnozy oddziaływania ośrodków subregionalnych, bo niby dlaczego tylko do nich. Nie wiem, co z takiego ujęcia (tzn. badania jedynie zasięgu oddziaływa-

nia ośrodków subregionalnych) miałyby wynikać dla Mazowsza i jego rozwoju jako całości. Należałoby się natomiast także przyjrzeć strukturze przestrzennej mazowieckich miast i podjąć kwestię ich rewitalizacji urbanistycznej, funkcjonalnej i społecznej, dostrzegając przy tym korzyści i zagrożenia wynikające z gentryfikacji, a jednocześnie nie unikając aspektów finansowych tych procesów. Ciekawym przedsięwzięciem, mieszczącym się w zakresie tej problematyki, mogłaby być inicjatywa opracowania i opublikowania **słownika mazowieckich miast i wsi**, angażująca w ten projekt lokalne społeczności, a zwłaszcza lokalnych liderów.

Nie rozumiem, dlaczego chce się diagnozować dojazdy do pracy jako wyodrębnione zadanie badawcze. Uważam, że ta kwestia powinna być rozpatrywana w ramach zadania badawczego *Powiązania ekonomiczne, społeczne i informacyjne na Mazowszu*, analizującego te przepływy w układzie systemu osadniczego i w układzie jednostek podregionalnych oraz powiatów i gmin. Tylko w ten sposób można przedstawić istotę przestrzeni ekonomicznej i społecznej Mazowsza, pokazać ewentualne zagrożenia i szanse wynikające z istniejącego układu powiązań i ciężarów.

Warto się zająć bliżej **rozwojem regionalnym i lokalnym oraz czynnikami warunkującymi ten rozwój**, zwracając szczególną uwagę na uwarunkowania instytucjonalne zarówno te formalne, jak i nieformalne. Warto określić demograficzne, społeczne i ekonomiczne obszary zagrożenia i degradacji na Mazowszu i poddać analizie warunki przezwyciężenia tych patologii. Warto ustalić, czy Mazowsze jest dla Polski i Europy regionem hamującym rozwój, czy raczej stymulującym go, a może katalizującym? Ciekawe byłoby zbadanie, czy Mazowsze jest zwornikiem polskiej narodowej przestrzeni ekonomicznej i jednostką przestrzenną działającą na tę przestrzeń integrująco, czy raczej dezintegrująco, czy podlega kohezji i ją stymuluje, czy raczej destymuluje.

Wiadomo, że „najmilsze i najzdrowsze jest Mazowsze” dla jego mieszkańców, ale chodzi o to, aby rzeczywiście było takim w ich odczuciu dziś, a zwłaszcza jutro i aby tak było postrzegane przez władze publiczne i społeczności innych regionów, zarówno w Polsce, jak i w Europie. Są różne sposoby na to, aby **Mazowsze** było **regionem konkurencyjnym** w Polsce i w Europie. Jednym z takich sposobów jest inicjatywa badawcza, zmierzająca do określenia trendów rozwojowych tego regionu. Chodzi o to, by ją mądrze wykorzystać nie tylko wytwarzając kolejne tomy uczonych opracowań, ale właśnie generując rozwój.

Sugestie metodologiczne

Podjmując kwestię trendów rozwojowych Mazowsza, zmierzamy do tego, aby stało się ono innowacyjnym i konkurencyjnym regionem w globalizującym się świecie i integrującej się Europie. Stawiamy przy tym tezę, że podstawowym czynnikiem warunkującym osiągnięcie tego celu jest kapitał ludzki, społeczny i intelektualny, zaś drogą wiodącą do jego realizacji jest podwyższenie konkurencyjności. Kluczową kwestią staje się zatem zbadanie jej poziomu, dynamiki jej zmian i kształtującego ją mechanizmu. Interesuje nas obecna, przyszła, ale także niegdysiejsza konkurencyjność Mazowsza w Polsce, Europie i na świecie.

Jeśli mówimy o trendach rozwojowych, to kierujemy na ogół nasze myśli ku przyszłości. Chcemy ją określić na podstawie minionych i dzisiejszych zjawisk. Pragniemy wiedzieć, jak będzie najprawdopodobniej wyglądała gospodarka i jakie będzie społeczeństwo w różnych przyszłych momentach czasowych.

Podjmując kwestię trendów rozwojowych regionu, nie powinniśmy wyizolowywać analizy jego rozwoju z procesów dokonujących się w Polsce i w Europie, dostrzegając zarazem ich globalny kontekst. Powinniśmy ponadto określić horyzont czasowy tych analiz. Wskazane byłoby także ustalenie, jak daleko sięga nasza retrospekcja, czyli określić moment czasowy, od którego chcemy wyprowadzać trendy rozwojowe interesującego nas regionu. Warto byłoby przy tym zobaczyć, na ile poprawne są nasze szacunki, porównując ich wyniki z realiami gospodarczymi roku 2000, 2005 i 2010. Sądzę, że dokonując ekstrapolacji, należałoby – jako punkt wyjścia – przyjąć rok 1990, zaś jako perspektywiczne momenty czasowe analizy – rok 2015, 2020 i 2025, a nawet 2030.

Określając trendy rozwojowe, chcemy odpowiedzieć na pytanie, jaka będzie w okresie perspektywnym, *wedle wszelkich znaków na niebie i ziemi* gospodarka oraz pozycja Mazowsza w Polsce, Europie i na świecie. Rzecz jednak na tym się kończyć nie powinna, ponieważ badając trendy rozwojowe, wcale nie chodzi nam o to, by wiedzieć, jak będzie, lecz o to, by było tak, jak byśmy tego chcieli, a zatem, by wiedzieć, co zrobić, aby rzeczywiście tak się stało. I nie tyle chodzi o to, by uniknąć zagrożeń, ile o to, by zdawać sobie sprawę z tego, jakie one będą.

Oceniając na przykład niedysyjszą konkurencyjność Mazowsza z różnych punktów widzenia i w oparciu o rozmaite źródła, warto poszukać odpowiedzi na pytanie, co z niej wynikało i wynika dla współczesnych i przyszłych możliwości rozwojowych Mazowsza oraz obecnego poziomu rozwoju gospodarczego i społecznego, jak również stanu środowiska przyrodniczego?

Badając **konkurencyjność Mazowsza**, należy:

- zdefiniować ją,
- ustalić względem kogo i względem czego konkuruje, czyli odpowiedzieć na pytanie, z kim i o co konkuruje ten region,
- określić, z kim współdziała i współdziałać powinien, skoro *cum petere* będziemy rozumiećli jako współpracę, a nie wyłącznie jako walkę,
- spróbować skwantyfikować konkurencyjność,
- pokazać zmienność konkurencyjności w sensie jej poziomu i w sensie tego, o co konkuruje i z kim,
- oceniać konkurencyjność w przeszłości na podstawie opinii o jej cechach zapisanych w dokumentach czasu, w którym ją oceniamy, dokumentach źródłowych opisujących później czas miniony, naszych obecnych odczuć i dzisiejszego sposobu widzenia tamtego czasu.

Analizując konkurencyjność Mazowsza i nie tylko ją, warto poza tym, dążąc do ustalenia trendów rozwojowych Mazowsza, badać także wątki poboczne i warunki z pozoru wydawać by się mogło mało istotne, bo to one bardzo często stają się z czasem decydującymi,

a tzw. *main stream* jakby traci na znaczeniu. W tego typu badaniach ważne jest bowiem nie to, co jest istotne współcześnie, lecz to, co będzie odgrywało kluczowe znaczenie w przyszłości, o którą nam chodzi.

Sugestie wynikające z dyskusji nad powyższym tekstem, którą przeprowadzono 28 maja 2009 roku podczas konferencji Świat – Europa – Polska. Przyszłość Mazowsza

Projekt *Trendy rozwojowe Mazowsza* powinien być traktowany nie tylko jako przedsięwzięcie badawcze, ale także jako inicjatywa społeczna, zmierzająca do:

- kreowania potrzeby rozwoju,
- identyfikacji celów rozwoju,
- społecznej akceptacji rozwoju jego celów,
- budowania tożsamości regionalnej Mazowsza,
- kształtowania konkurencyjności Mazowsza,
- stymulowania innowacyjności Mazowsza.

Projekt ma zatem realizować jednocześnie zarówno cele poznawcze, edukacyjne, rozwojowe, jak i zarządcze. Powinny z niego także wynikać wnioski dotyczące źródeł pozyskiwania informacji o regionie, niezbędnych do planowania jego rozwoju, zarządzania rozwojem i monitorowania rozwoju, gromadzenia tych informacji oraz ich przetwarzania i udostępniania. Słowem chodzi o stworzenie, przy okazji realizacji tego projektu, regionalnego systemu informacji rozwojowych.

Projekt powinien sprzyjać marzeniom o przyszłości Mazowsza i jego mieszkańców, generować i werbalizować mazowiecki sen o przyszłości, konfrontując go zarazem z rzeczywistością i wskazując na warunki jego realizacji.

Podjęcie realizacji projektu *Trendy rozwojowe Mazowsza*, trzeba przy tym jednoznacznie stwierdzić, że dotyczy on województwa mazowieckiego w jego obecnym kształcie terytorialnym, a określenie „Mazowsze” – traktować jedynie jako jego synonim. Realizacja tego projektu powinna mieć charakter zintegrowany, co oznacza konieczność stosowania całościowych, celowych i dynamicznych ujęć. Celowość oznacza tu przyjęcie, jako rekomendacji metodologicznej, dla wszelkich poczynań, podejmowanych w ramach tego projektu, jego celów, co wymaga ich konkretyzacji i jednoznacznej werbalizacji. Podejście całościowe powinno się przejawiać w tym, że zawsze należy widzieć cały region i uwzględniać wszystkie aspekty jego rozwoju, a więc zarówno kwestie ekonomiczne, jak i społeczne, a także przestrzenne. Wyznaczone we wstępnej konceptualizacji projektu obszary badawcze „społeczeństwo”, „gospodarka” i „przestrzeń” należy zatem traktować jedynie jako punkty wyjścia i ramy organizacyjne dla inicjatyw badawczych, podejmowanych w ramach tego projektu. Podejmując problematykę społeczną, trzeba zatem dostrzegać jej uwarunkowania i implikacje o charakterze ekonomicznym i przestrzennym. Mówiąc o gospodarce, trzeba widzieć jej kontekst społeczny i wymiar przestrzenny, zaś analizując przestrzeń, należy dostrzegać jej treści społeczne i ekonomiczne. Dynamiczny charakter działań, podejmowanych w ramach tego projektu, powinien się natomiast wyrażać w jednoczesnym stosowaniu ujęć retrospek-

tywnych i prospektywnych, konfrontujących teraźniejszość z przeszłością i przyszłością. Projekt jest bowiem wprawdzie zorientowany na przyszłość, ale nie powinien się stać jedynie futurologiczną igraszką intelektualną, lecz być przede wszystkim narzędziem wspomagającym bieżące zarządzanie rozwojem Mazowsza.

Mówiąc o przestrzennym wymiarze trendów rozwojowych Mazowsza, trzeba mieć na względzie zarówno przestrzeń fizyczną (przyrodniczą), jak i ekonomiczną, a także społeczną, traktując ją jako miejsce, w którym prowadzona jest w województwie mazowieckim działalność gospodarcza i toczy się życie społeczne tego regionu.

Inicjatywy badawcze i prace koncepcyjne, dotyczące istniejącego i oczekiwanego kształtu mazowieckiego przestrzeni powinny uwzględniać kwestię odległości i dostępności w regionie, podziału i agregacji regionu, koncentracji i dekoncentracji działalności gospodarczej, i życia społecznego w regionie, powiązań i przepływów o charakterze ekonomicznym, społecznym i informacyjnym w regionie oraz poza nim, konkurencji i współpracy regionu oraz różnic i podobieństw zjawisk ekonomicznych, społecznych i przyrodniczych w regionie.

Chodzi w tym o to, by pokazać drogę, jaką zmierza Mazowsze do wyraźnie zarysowanego celu, pokazując jednocześnie ograniczenia i trudności, wynikające z dotychczasowego rozwoju, jak również te, które są związane ze współczesną i dającą się przewidzieć sytuacją ekonomiczną oraz polityczną w Polsce, Europie i na świecie.

Celem, do którego zmierza Mazowsze jest ukształtowanie innowacyjnego, konkurencyjnego i spójnego regionu, który rozwija się dla swoich mieszkańców, dzięki nim i przy ich aktywnym współdziałaniu, ale jest zarazem regionem odpowiedzialnym, świadomym swoich zobowiązań i możliwości, wynikających z tego, iż jest składową zintegrowanej polskiej i europejskiej przestrzeni ekonomicznej. Cele i uwarunkowania rozwojowe Mazowsza należy zatem widzieć zarówno w perspektywie regionalnej i lokalnej, a także krajowej, europejskiej i globalnej. Pamiętać przy tym należy, że nie chodzi o to, co Unia Europejska da Mazowszu, lecz o to, co Mazowsze ma do zaoferowania Europie, bo dając, zyskuje się więcej niż biorąc.

Mając na uwadze te brzegowe uwarunkowania realizacyjne, należy tak prowadzić projekt, by przede wszystkim zidentyfikować, wydobyć, a wręcz wymyślić (wygenerować) perspektywiczne cele rozwojowe Mazowsza, zwłaszcza te szczegółowe. Aby było to możliwe, realizując ten projekt, należy myśleć o Mazowszu i jego przyszłości inaczej niż dotąd. Chodzi o to, by mówiąc o przyszłości Mazowsza i drodze, którą będzie ku niej zmierzało, patrzeć na ten region oczyma przyszłych jego mieszkańców i partnerów, dostrzegając zarazem przyszłe uwarunkowania rozwojowe i pamiętając, że przestrzeń ludzkiego działania jest wytwarzana społecznie i ma jedynie sens wówczas, jeśli służy społecznościom lokalnym i regionalnym, gdy zaspokaja ich aspiracje i umożliwia realizację ich celów. Celem podejmowanych w ramach projektu badań jest zatem:

- analiza wykonalności strategii rozwoju Mazowsza,
- monitorowanie jej dotychczasowej i bieżącej realizacji,
- sformułowanie rekomendacji korekt tej strategii,
- nadanie jej krajowego, europejskiego i globalnego kontekstu,
- budowanie tożsamości regionalnej,

- skupienie interesariuszy wokół idei rozwoju,
- kreowanie idei rozwoju,
- ustalenie, jakie może być Mazowsze i sprawienie, by było takim, jakim chcielibyśmy je widzieć w przyszłej Polsce, w przyszłej Europie i przyszłym świecie.

Realizując te cele, trzeba mieć stale na uwadze dwie perspektywy badawcze, które mają kluczowe znaczenia dla powodzenia całego przedsięwzięcia. Pierwszą z nich jest kwestia rozwoju i wykorzystania kapitału ludzkiego, intelektualnego i społecznego Mazowsza, a drugą – europejski kontekst wszystkiego, co dotyczy współczesności, a zwłaszcza przyszłości Mazowsza.

Podjęmowane badania powinny posłużyć weryfikacji hipotez badawczych mówiących, że:

- organizacja terytorialna województwa mazowieckiego nie odzwierciedla jego rzeczywistej struktury przestrzennej, co stanowi czynnik destymulujący rozwój,
- w dotychczasowym rozwoju Mazowsza w niedostatecznym stopniu uwzględniano przesłanki, wynikające ze specyfiki jego środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego,
- formalne li tylko włączanie Warszawy do Mazowsza hamuje jego rozwój i utrudnia zarządzanie nim,
- granice Mazowsza mają charakter strefowy, co uzasadnia podjęcie kwestii lokalnych regionów pogranicznych i rozpatrywanie problematyki społecznej i ekonomicznej w kategoriach geosystemów, a więc odnoszenie jej do przyrodniczej (geograficzno-fizycznej) struktury analizowanego regionu,
- rola Mazowsza (bez Warszawy) w gospodarce i życiu społecznym Polski, a zwłaszcza Europy jest znikoma,
- otwartość Mazowsza jest zbyt mała, jak na potrzeby jego rozwoju i stanowi czynnik hamujący rozwój.

Realizując powyższe cele badawcze i dążąc do weryfikacji powyższych hipotez badawczych, warto podjąć następujące tematy:

- **kapitał naturalny Mazowsza** – przesłanki i ograniczenia rozwojowe, wykorzystanie, zagrożenia, ochrona, społeczne kształtowanie krajobrazu, użytkowanie ziemi i jego zmiany, zmiany geomorfologiczne i ich następstwa, ekologia działalności gospodarczej i życia społecznego, zrównoważony rozwój, przestrzenne potrzeby rozwojowe (popyt na przestrzeń i jej podaż),
- **kapitał fizyczny Mazowsza i jego wykorzystanie** – środki trwałe i ich rozmieszczenie, dziedzictwo kulturowe (kultura materialna);
- **zagospodarowanie infrastrukturalne Mazowsza** – kwestia luki infrastrukturalnej, kompatybilność ponadregionalna i europejska, potrzeby jutra, systemy infrastruktury, zielona infrastruktura,
- **system osadniczy Mazowsza** – funkcje jednostek osadniczych, hierarchia, struktura ekonomiczna, społeczna i przestrzenna jednostek osadniczych, zasięgi oddziaływania, rewitalizacja miast i wsi,
- **powiązania ekonomiczne, społeczne i informacyjne Mazowsza** – wewnętrzne i zewnętrzne, ze szczególnym uwzględnieniem relacji między Warszawą i Łodzią oraz ich

roli dla rozwoju Mazowsza, relacje między Warszawą i Mazowszem oraz ich rola dla rozwoju Mazowsza przy założeniu, że Warszawa, będąc stolicą Polski, jest też stolicą województwa mazowieckiego, analiza spójności Mazowsza, subregionalne ośrodki wzrostu i zasięg ich oddziaływania, powiązania transregionalne,

- **rozwój lokalny i regionalny Mazowsza oraz jego uwarunkowania** – uwarunkowania instytucjonalne i relacyjne (kapitał instytucjonalny i relacyjny), społeczna motywacja rozwoju, analiza organizacji przestrzennej gospodarki i życia społecznego regionu, system informacji rozwojowych i monitorowanie rozwoju (*regional development intelligence*), restrukturyzacja obszarów wiejskich, struktury klastrowe,
- **konkurencyjność Mazowsza** – o co, z kim, jak się zmienia, na czym polega jej względność, jaki jest zakres i jakie są możliwe formy współpracy, kim są potencjalni konkurenci i partnerzy.

Podjmując te tematy badawcze, realizując ich cele i weryfikując sformułowane hipotezy, warto myśleć nie tylko o Mazowszu, ale także o tym, co dzięki realizacji tego projektu można będzie wnieść do wiedzy o mechanizmach i uwarunkowaniach rozwoju regionalnego oraz zarządzaniu nim.

ABSTRACT

The article addresses the problems of conceptualization of research activities under the research Program "The development trends of Mazovia Region". The main goals of the program are presented in the article. The program is also described from the perspective of the regional development policy formulation. The term "space" is being interpreted in the context of relations and connections with two other themes: "economy" and "society", which are also the subject of investigation under the Program. In the context of conceptualization of research activities relationships between the region of Mazovia and the City of Warsaw are briefly discussed. The role and position of the Mazovia Region in the system of Polish regions is outlined. Research hypothesis are presented and main research areas are suggested. The article presents critical approach to initial assumptions of the research Program "The development Trends of Mazovia Region". Among others, an approach to conditions of natural environment as a barrier for development is questioned. The article points out that there is a necessity to incorporate into studies of spatial aspects of development two more dimensions: social and economic. There are also some suggestions concerning methodology of projected studies, among others studies of competitiveness of the Mazovia Region.

prof. dr hab. Kazimierz Kuciński, członek Rady Nukowej projektu „Trendy rozwojowe Mazowsza”, pracuje w Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie Szkoły Głównej Handlowej. Obecnie prowadzone badania naukowe: *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny*. Specjalizacja: *geografia ekonomiczna, teoria geografii ekonomicznej, rozwój regionalny, lokalizacja działalności gospodarczej, geografia przemysłu, geografia ludności i osadnictwa, geografia turystyki*.